

УДК: 378.014. 543.091.33.22: 615.851

О. А. ФЕДІЙ

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко, Полтава

ТРАДИЦІЙНІ ТА ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ І МЕТОДИ В ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІВ ДО ЕСТЕТОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті представлені традиційні та інноваційні форми та методи організації естетотерапевтичної освіти педагогів. Висвітлюється специфіка організації цієї підготовки з урахуванням особливостей естетотерапії і на основі використання сучасних традицій та інновацій у педагогіці вищої освіти.

Ключові слова: підготовка педагогів до використання засобів естетотерапії, традиційні форми і методи, вітагенні та інтерактивні технології, педагогічна супервізія.

Постановка проблеми. Аналіз сучасної системи протиріч у психолого-педагогічному процесі формування цілісної, самобутньої, унікальної, творчої особистості та новітній рівень розуміння особистісно орієнтованої освіти виявив нагальну необхідність упровадження естетотерапевтичного компонента в підготовку педагогів, що організовують навчально-виховний процес у сучасному освітньому закладі.

Естетотерапія визначається як самостійна галузь психолого-педагогічних знань про створення психологічно комфортних умов для творчого розвитку особистості, у яких відбувається гармонізація внутрішнього стану людини та активізується її внутрішній креативний потенціал. Цей новітній напрям розвитку науки і практики виник як потреба професійного протистояння педагогів та психологів негативним, руйнуючим духовно-емоційну та психофізичну природу людської особистості чинникам та створення психологічно захищеного, гармонізуючого педагогічного простору.

Формулювання цілей статті. Представити традиційні та інноваційні форми та методи організації естетотерапевтичної освіти педагогів

Виклад основного матеріалу. Важливу роль у досягненні оптимальних результатів оволодіння необхідними знаннями, уміннями та навичками використання засобів естетотерапії в професійній діяльності відіграють правильно підібрані форми та методи підготовки педагогів у системі особистісно орієнтованої освіти. У своєму дослідженні педагогічних засад арт-терапії в освіті учителів Л. Лебедева визначає арт-терапію як «гнучку, мобільну систему прийомів, процедур, технік, форм» [6, с. 207]. На її думку, «арт-терапевтичні заняття у процесі професійної підготовки майбутніх учителів, по суті, є інноваційною формою навчальних занять» [там само]. Зауважимо, що при остаточному підборі певних форм і методів естетотерапевтичної освіти сучасних педагогів мають враховуватися такі чинники: змістова специфіка естетотерапії як складової особистісно орієнтованої педагогічної парадигми формування повноцінної сучасної особистості; новітні підходи в розробці та впровадженні педагогічних технологій та інноваційних форм і методів навчання, зовнішні чинники євроінтеграції вітчизняної системи освіти; сучасні реалії вищої педагогічної освіти: її класичні здобутки та досвід української народної педагогіки.

Оскільки основними учасниками педагогічного процесу виступають педагог та учень (викладач та студент), то й питання формоорганізації цього процесу стосується саме їх взаємодії. Тому в науковий обіг запроваджується визначення категорії «форма» як «варіанта безпосереднього й опосередкованого педагогічного спілкування між тими, хто вчить, і тими, хто вчиться, у навчально-виховному

процесі» [7, с. 180]. Безпосереднє спілкування частіше всього відбувається в парній формі організації заняття («студент – студент», «викладач – студент»). Групова форма навчання має два різновиди: фронтальна (робота викладача з групою) та бригадна (робота викладача з підгрупою). Спілкування кожного з кожним та по черзі в парах змінного складу (за М. Скаткіним) або в діалогічних парах (за А. Рівінім), або в динамічних парах (за А. Границькою) становить колективну форму організації занять. Аналогічну класифікацію форм спілкування як «формооснови» самого процесу навчання пропонує В. Дьяченко. Він виділяє чотири форми спілкування і чотири відповідних форми організації навчання: парна форма навчання (парне спілкування), групова форма навчання (групове спілкування), колективна форма навчання (спілкування в динамічних парах) та індивідуально-уособлене навчання (самостійна робота, опосередковане спілкування) [3, с. 19]. На означених структурних організаційних формах (індивідуальна, парна, групова та колективна) будуються конкретні організаційні форми «лекційно-семінарської системи навчання» (А. Алексюк) у вищій школі: лекції, практичні, семінари, лабораторні заняття, спецкурси, спецсемінари, педагогічна практика, самостійні та індивідуальні заняття, а також різні форми організації науково-дослідницької діяльності студентів: реферати, курсові, дипломні роботи. Усі ці форми навчання вважаються традиційними для вітчизняної педагогічної школи. До їх використання в підготовці педагогів до естетотерапевтичної діяльності висуваються вимоги щонайбільш повного дотримання принципів особистісно орієнтованого навчання та максимального забезпечення комфортними умовами спілкування та педагогічної взаємодії викладача й аудиторії, що відповідають основній філософсько-педагогічній ідеї естетотерапії. Керуючись цими вимогами, охарактеризуємо педагогічні умови кожної з організаційних форм.

Лекція (від лат. *lectio* – читання), одна з провідних форм навчального процесу й одночасно метод навчання і виховання у вищій школі, в основному, призначена для засвоєння теоретичного матеріалу. Специфіка змісту новітніх для сучасної педагогіки курсів з естетотерапії полягає в досить високому мотиваційно-стимулюючому ефекті: він викликає жвавий інтерес до проблеми створення психологічно-комфортних умов навчально-виховного процесу і стійке прагнення студентів до пошуку необхідної інформації та науково-теоретичних пояснень більшості практично-експериментальних даних; як наслідок – широке використання здобутих знань на практиці й продовження розробки тем на рівні науково-дослідної діяльності (написання курсових робіт, наукових статей; дипломне, магістерське та кандидатське дослідження). Тому особливого значення в організації та проведенні лекцій з курсів естетотерапії набуває певна актуалізація деяких функцій лекції. Так, якщо в класичному варіанті вимог до лекції на перше місце висуваються три основні функції: інформаційна (викладання необхідної інформації), стимулююча (викликає інтерес до теми), виховуюча та розвиваюча (дає оцінку явищам, розвиває мислення) [8], то у викладанні дисциплін з естетотерапії на перше місце висуваються пояснююча та переконуюча (з акцентом на науковій системі доведення впливу тих чи інших засобів естетотерапії).

Як показало експериментальне дослідження, найбільш ефективними видами лекцій з естетотерапії є проблемна лекція, лекція-діалог (бінарна), лекція-дискусія, лекція-консультація, лекція-прес-конференція. Ключовим принципом активізації пізнавальної діяльності студентів практично в усіх названих видах лекцій є принцип проблемності. У першу чергу він реалізується на власне проблемній лекції, яку часто окреслюють як «нетрадиційна» форма проведення лекцій. Існує декілька методів та прийомів проблемного викладу лекційного матеріалу: шляхом демонстрації перед студентами зразків пошукової діяльності (викладач сам

формулює проблему й сам її розв'язує, тобто показує студентам «ембріологію істини» (за О. Герценом); ознайомлення студентів з існуванням різних точок зору, з незавершеністю розв'язання окремих проблем; постановка в лекції питань типу парадоксів із чітко визначеними протиріччями; запровадження до тексту лекцій проблемних завдань з демонстрацією кількох варіантів їх можливого розв'язання; постановка в лекції питань, що вказують студентам на брак їхніх знань або способи розв'язання проблеми [1, с. 461].

Семинарські заняття (від лат. *seminarium* – розсадник) – у сучасній вищій школі є одним з основних видів практичних занять із гуманітарних наук. Найбільш ефективними видами семінарських занять з естетотерапії є семінар-бесіда, семінар-заслуховування, семінар-диспут (проблемний семінар), тематичні та орієнтовані семінари. Вибір виду проведення семінарського заняття здійснюється викладачем відповідно до об'єктивних умов навчально-виховного процесу, серед яких найбільш важливими є: контингент студентів, загальний інтелектуально-творчий потенціал академічної групи, психолого-педагогічна спеціалізація тощо. Основною дидактичною метою лабораторних занять з естетотерапії є експериментальне підтвердження засвоєних теоретичних положень, оволодіння технікою експерименту, умінням вирішувати практичні завдання шляхом постановки дослідів, формування практичних умінь роботи в різних естетотерапевтичних психолого-педагогічних техніках, з різними засобами естетотерапевтичного впливу на особистість: слово, поетичне слово, музичні звуки, барви, пісок, танцювальні рухи тощо. Часто такі заняття «дублюють» елементи арт-терапевтичних сесій. Вони можуть проводитись у кабінетах естетотерапії зі спеціальним обладнанням (мультимедіа, відео-проектор, іграшки, пісочниця) або на навчально-дослідних майданчиках дитячих садків, шкіл.

Досить ефективними інноваційними формами та методами у підготовці педагогів до естетотерапевтичної діяльності є віта генні технології, що мають свій специфічний варіант застосування у психотерапії – нарративний підхід у роботі з клієнтами. Основа ідея педагогічного нарративу полягає в актуалізації індивідуально-особистісного начала, вербалізації внутрішніх переживань та почуттів людини, звернення до її емоційно-естетичних реакцій на оточення як до предмету особливої уваги педагога в процесі організації навчально-пізнавального середовища.

До вітагенних технологій, що мають використовуватися в процесі естетотерапевтичної підготовки студентів (педагогів), відносимо прийом стартової актуалізації власного педагогічного досвіду та метод голографічної проекції. Прийом стартової актуалізації власного педагогічного досвіду передбачає з'ясування того запасу педагогічного та особистісного досвіду, яким володіє студент (педагог), перш ніж він отримує необхідний запас освітніх знань. Згідно з розробленими російськими вченими (А. Белкін, В. Кукушин та ін.) теоретичними засадами [5, с. 296], ефективність цього прийому забезпечується такими умовами: відповідністю поставлених завдань на актуалізацію власного педагогічного досвіду віковим, особистісним та професійним можливостям студентів (педагогів); будь-яка форма актуалізації вітагенного досвіду студента (педагога) обов'язково повинна супроводжуватися ситуацією успіху. Для працюючих педагогів важливим елементом організації навчально-пізнавальної діяльності може стати метод голографічної проекції. Цей метод завбачує актуалізацію педагогом тієї вітагенної інформації, яку він отримує з інших додаткових джерел: досвіду інших людей (колеги, учнів тощо), книг, ЗМІ, наукових даних, контактів з фахівцями різних психолого-педагогічних та медичних наукових галузей, творів мистецтва тощо. Основне коло проблем, що вирішується під час навчання педагогів за цією технологією, окреслюється такими питаннями: «Що дратує людину в сучасному світі?», «Яким чином людина

позбавляється негативних емоційно-чуттєвих переживань, як долає стреси?», «Як зазвичай долає свій поганий настрій малеча, діти-школярі, учні та вчителі?», «Що найчастіше стає причиною виникнення негативних емоцій у педагогів та учнів? Чому?», «Що непокоїть мене особисто в житті та створює для мене негативний фон?», «Як поводитись я сам, коли буває досить важко?» тощо.

Проголошення головних завдань естетотерапевтичного впливу на особистість – створення комфортного психолого-педагогічного середовища та надання суб'єктам педагогічного процесу можливості творчої самореалізації – органічно узгоджується з ідеєю постійної активної взаємодії викладача та студента в інтерактивних методиках, що застосовуються в навчально-виховному процесі у вищій школі та в умовах післядипломної освіти. Розглянемо теоретико-методичні аспекти організації ефективного викладання курсів з естетотерапії в процесі підготовки майбутніх педагогів на засадах використання психолого-педагогічного потенціалу ключових технологій інтерактивного навчання. Як засвідчують науковці, метою застосування інтерактивних методів у процесі вивчення є створення комфортних умов, у яких усі студенти взаємодіють між собою. На заняттях створюється можливість обговорення різноманітних проблем, доведення, аргументування власного погляду. Відтак досягається подвійний педагогічний ефект у процесі опанування основ естетотерапії: через зміст самого курсу та через форму його викладання. Інтерактивна робота має свої принципи організації навчання й виховання, що також створюють естетотерапевтичний ефект комфортності та зручності для її учасників: одночасна позитивна взаємодія, однакова участь у виконанні завдань та індивідуальна відповідальність [4, с. 6]. Основним завданням проекту є запровадження в традиційну навчально-виховну систему педагогіки таких універсальних методів, які б розвивали критичне мислення учнів усіх вікових щаблів, незалежно від предмета, який вивчають. На першочерговості розвитку саме критичного мислення в інтерактиві наполягають і вітчизняні дослідники цієї педагогічної інновації (О. Пошетун, Л. Пироженко, Г. Сиротенко та ін). Проте багаторічний досвід викладання курсів з естетотерапії дозволив нам отримати певні результати, що свідчать про ефективність запровадження інтерактиву з метою розвитку й ряду особистісно-духовних та професійно-педагогічних якостей. Призначення інтерактивного навчання, на нашу думку, полягає в тому, щоб не лише здобути знання, а й усвідомити цінність інших людей. При інтерактивному навчанні в освітньому процесі змінюються наголоси на позиції викладача та студента. Викладач виступає в ролі організатора, лідера групи студентів, де і студент, і викладач стають рівноправними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, уміють і здійснюють.

Залучаючи студентів до активних дискусій та взаємодії один з одним, викладач активізує процес мислення. Студенти при цьому виступають у ролі незалежних суб'єктів навчання зі своєю, визнаною іншими, власною точкою зору. У такий спосіб усувається традиційний для педагогічної практики сьогодення стан розподілу учасників педагогічного процесу на дві, по суті, протилежні (за своїми базовими функціями) спільноти: тих, хто навчає (викладає, знаходиться в домінуючому активному стані) та тих, хто вчиться (засвоює готові знання в пасивно-репродуктивному режимі).

О. Баєва, досліджуючи позитиви інтерактивних методів навчання з погляду фізіології центральної нервової системи, підкреслює вплив інтерактиву на синхронізацію потенціалів різних структур головного мозку та виділяє п'ять базових характеристик, що фіксують основні переваги такої методики [2]. У цих характеристиках міститься й ідея безпосереднього естетотерапевтичного впливу на учасників педагогічного процесу: активізація емоцій та свідомості, розвиток емоційно-

го інтелекту, формування комунікативних навичок, засвоєння великої інформації в розслабленому стані, активізація обох півкуль головного мозку. Найбільш ефективними інтерактивними технологіями, що забезпечують необхідну взаємодію викладача зі студентами під час викладання курсів з естетотерапії, є: ретроспективний аналіз власного «Я», технологія «Шерінг», «Моя дитяча іграшка», «Улюблена гра мого дитинства» та «Моя дитяча пісня», які проводяться на базі основних методик «Коло ідей» та «Мікрофон»; базових методик «Карусель» та «Дебати» під час вивчення окремих тем з арт-терапії.

Особливе значення в організації естетотерапевтичної підготовки педагогів має така форма організації сумісної діяльності як педагогічна супервізія. Це практика індивідуального навчання та консультування найбільш обдарованих студентів (педагогів), їхнє індивідуальне навчання та професійне виховання. Такий супровід стає необхідним, коли треба проаналізувати та оцінити набутий індивідуальний досвід у форматі індивідуальної роботи з педагогом-естетотерапевтом. Вагомим у процесі навчання основам естетотерапії з використанням педагогічного супервізорства є той факт, що ця новітня форма організації навчально-виховного процесу забезпечує водночас три ланки інформаційних взаємовідносин між студентом (педагогом), супервізором та самою інформацією, що опановується: актуалізуються дані працюючого педагога про особливості організованого ним естетотерапевтичного процесу, обговорюється сама естетотерапевтична технологія, оновлюється інформація про неї та сам супервізор має можливість отримувати та доповнювати власний педагогічний та естетотерапевтичний досвід (Д. Джейкобс). Окрім цього, методика педагогічного супервізорства дозволяє значно знизити відсоток психолого-педагогічних помилок під час реалізації педагогами завдань естетотерапії в реаліях педагогічного процесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, нами обґрунтована доцільність використання в естетотерапевтичній освіті педагогів поряд з традиційним формами та методами організації освітнього простору (лекції, практичні, самостійна робота, консультування, робота з підручником, науковою літературою, Інтернет-ресурсами тощо) низки новітніх інноваційних форм та методів, як-от: дидактичний естетотерапевтичний тренінг, інтерактивні методики, вітагенні технології, педагогічний наратив, педагогічна супервізія тощо. Інтегративне використання традиційних та новітніх форм і методів в естетотерапевтичній освіті відповідатиме та проектуватиме в самому процесі підготовки педагогів до естетотерапевтичної діяльності основну ідею естетотерапії – створення психологічно комфортного освітнього середовища, у якому надається можливість повноцінного творчого самовияву всім учасникам педагогічного процесу. Розроблений методичний аспект підготовки педагогів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності створив необхідні умови щодо запровадження естетотерапевтичної освіти педагогів на базі вишів та інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підруч. для студ., аспір. / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. Баєва О. Фізіологічні засади інтерактивних методів навчання менеджменту [Електронний ресурс] / О. Баєва // Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=331>.
3. Дьяченко В. К. Сотрудничество в обучении: О коллективном способе учебной работы / В. К. Дьяченко. – М. : Просвещение, 1991. – 192 с.
4. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / [упоряд. : Стрибна О. В., Соценко А. О.]. – Харків. : Вид. група «Основа», 2006. – 176 с.

5. Кукушин В. С. Теория и методика обучения / В. С. Кукушин. – Ростов н/Д. : Феникс, 2005. – 474 с.

6. Лебедева Л. Д. Педагогические основы арт-терапии в образовании учителя : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Л. Д. Лебедева. – Ульяновск, 2001. – 383 с.

7. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б. М. Бим-Бад; редкол. : М. М. Безруких, В. А. Болотов, Л. С. Глебова и др.] – М. : Большая Рос. энцикл., 2003. – 528 с.

8. Пидкасистый П. И. Искусство преподавания: первая книга учителя / П. И. Пидкасистый, М. Л. Портнов. – М. : Пед. общ-во, 2001. – 212 с.

О.А. Федий

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Полтава

ТРАДИЦИОННЫЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ В ПОДГОТОВКЕ ПЕДАГОГОВ К ЭСТЕТОТЕРАПЕВТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье представлены традиционные и инновационные формы и методы организации эстетотерапевтического образования педагогов. Освещается специфика такой подготовки с учётом особенностей эстетотерапии и на основе использования современных традиций и инноваций в педагогике высшего образования.

Ключевые слова: подготовка педагогов к использованию средств эстетотерапии, традиционные формы и методы, витагенные и интерактивные технологии, педагогическая супервизия.

O. A. Fedi

Poltava National Pedagogical University named after V.G. Korolenko, Poltava

TRADITIONAL AND INNOVATIONAL FORMS AND METHODS OF WOULD-BE TEACHERS' TRAINING FOR THE AESTHETOTHERAPEUTIC ACTIVITY

The article presents the traditional and innovational forms and organizational methods of pedagogues' aesthetotherapeutical education. The general specific of such raining taking into consideration the specific features of aesthetotherapy is outlined. The preparation is grounded on the nowadays traditions and innovations, applying into the pedagogical process of the higher school.

Key words: preparation of the pedagogues to the applying of the aesthetotherapeutic tools; traditional forms and methods; vita-genic and interactive technologies; pedagogical supervision.